Prof. Sakari Melander
22.11.2022

Lisäselvitys eduskunnan lakivaliokunnalle U-jatkokirjelmää 31/2022 vp koskeneen asiantuntijakuulemisen 22.11.2022 johdosta

1. U-jatkokirjelmän 31/2022 vp johdosta eduskunnan lakivaliokunnassa 22.11.2022 järjestetyssä asiantuntijakuulemisessa allekirjoittaneelta pyydettiin kirjallista lisäselvitystä esitystä koskevan asiantuntijakuulemisen jälkeisessä keskustelussa esiin nousseeseen kysymykseen Suomen rikoslain yleisestä rangaistustasosta ja rangaistusasteikkojen riittävästä ankaruudesta. Kysymys ei sinänsä liittynyt käsiteltävänä olevaan U-jatkokirjelmään ja sen taustalla olevaan komission ympäristörikosdirektiiviin tai sitä koskevaan neuvotteluihin Euroopan unionissa.

2. Kysymys rangaistavaksi säädettyjen tekojen rangaistusasteikkojen oikeasuhtaisuudesta ja rangaistavaksi säädettyjen tekojen ja niiden sisältämien rangaistusasteikkojen ilmentämästä yleisestä rangaistustasosta on yksi rikosoikeuden vaikeimmista kysymyksistä. Selvää on, että kysymys on samalla myös yksi rikosoikeuden merkittävimmistä kysymyksistä. Vaikka tutkimustieto vahvasti viittaa siihen, että kiinnijäämisriskin merkitys rikosten ennaltaehkäisemisessä on odotettavissa olevan seuraamuksen ankaruutta suurempi, myös kysymys rangaistusasteikoista ja niiden oikeasta suhteesta rangaistavaksi säädettyjen tekojen moitittavuuteen on varsin keskeinen (ks. esim. Arviomuistio rikoslain viimeaikaisesta kehityksestä ja tulevista kehitystarpeista. Eräät seksuaali-, väkivalta-, rattijuopumus ja talousrikokset. Oikeusministeriön julkaisu 7/2018). Selvää näin on, että eri rikosten rangaistusasteikoista, niiden keskinäisistä suhteista sekä koko rikoslain yleisestä rangaistustasosta on voitava käydä keskustelua.

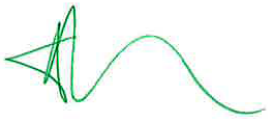
3. Rikoslain on ajateltu muodostavan rangaistusasteikkojen avulla johdonmukaisen kokonaisuuden, jossa eri rikokset on moitittavuudeltaan suhteutettu toisiinsa nimenomaan rangaistusasteikkojen ilmentämien ”rangaistusarvojen” kautta. Tätä tarkoitusta varten rikoslain kokonaisuudistuksessa omaksuttiin niin sanottuja tyyppirangaistusasteikkoja, joiden avulla teot pyrittiin moitittavuudeltaan suhteuttamaan toisiinsa. Yhden rangaistavaksi säädetyn teon rangaistusasteikon ankaroittaminen tai lieventäminen vaikuttaa tähän rikoslain sisäiseen johdonmukaisuuteen. Vastaavasti uutta tekoa rangaistavaksi säädettäessä teko suhteutetaan moitittavuudeltaan rikoslain kokonaisuuteen vertaamalla sitä muiden rangaistavaksi säädettyjen tekojen moitittavuuteen ja sitä ilmentäviin rangaistusasteikkoihin. Eri rikoksista säädettävien rangaistusasteikkojen arviointi ja oikeasuhtainen asettaminen on näin moniulotteinen ja haastava tehtävä. Selvää sinänsä kuitenkin on, että rikoslain sisäinen rangaistusasteikkojen ilmentämä johdonmukaisuus ei ole staattista vaan yhteiskunnan kehittyessä eri tekojen moitittavuus ja ”rangaistusarvot” muuttuvat ja tämän tulee näkyä myös rikosoikeudellisessa lainsäädännössä ja rangaistusasteikoissa.

4. Perinteisesti Suomessa on pidetty lähtökohtana rangaistustasojen ja rangaistusasteikkojen määrittämistä tutkimustietoon perustuen. Tietyn rikoslajin rangaistusasteikkoa koskevan muutoksen tulisi ennen muuta perustua säännöksen soveltamiskäytäntöä koskevaan tutkimustietoon, jossa on kattavasti arvioitu oikeuskäytännössä vakiintunutta rangaistuskäytäntöä ja siinä mahdollisesti havaittuja epäkohtia. Myös vertailevalle tiedolle voidaan antaa tiettyä merkitystä.

Melko vakiintuneesti on arvioitu, että Suomessa esimerkiksi huumausainerikoksista tuomittavat rangaistukset ovat eurooppalaisittain verraten ankaria, kun taas väkivaltarikoksista tuomittavat rangaistukset saattavat olla jossain määrin alhaisempia kuin tietyissä vertailumaissa. On huomattava, että rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksia koskevassa hiljattain toteutetussa kokonaisuudistuksessa (HE 13/2022 vp) seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja on kautta linjan ankaroitettu, mitä on sinänsä nähdäkseni pidettävä seksuaalirikosten seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai lapsen kehitystä loukkaava luonne huomioon ottaen perusteltuna. Laajemminkin yksilön fyysistä koskemattomuutta tai vapautta loukkaavien rikosten rangaistustasoa saattaisi olla syytä jatkossa arvioida, tutkimustietoon pohjautuen. Toinen asia on, olisiko näiden rikosten rangaistuskäytännön mahdolliseksi muuttamiseksi ryhdyttävä lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin vai olisiko ohjaus mahdollista esimerkiksi KKO:n prejudikaatein (rangaistuskäytännön muuttamisesta yleisesti ks. Sakari Melander, Rangaistuskäytäntö ja sen muuttaminen rikosoikeudellisena erityiskysymyksenä. Teoksessa Dan Frände et al., Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 19/4 – 2019. Forum Iuris, Helsinki 2019, s. 342–370).

5. Kokoavasti voidaan todeta, että rangaistusten oikeasuhtaisuus ja riittävä ja oikeasuhtainen ankaruustaso on keskeinen ja haastava sekä tärkeä rikosoikeudellinen kysymys, josta on syytä käydä yhteiskunnallista keskustelua. Suotavaa olisi, että asiaa koskevassa mahdollisessa lainvalmistelussa tukeuduttaisiin mahdollisimman laajaan asiaa koskevaan tuoreeseen tutkimustietoon. Perusteltuna ei myöskään voida pitää sitä, että yksittäisiä rangaistusasteikkomuutoksia toteutettaisiin kiinnittämättä huomiota rikoslain sisäiseen johdonmukaisuuteen. Edellä todetun mukaisesti rikoslain on ajateltu muodostavan johdonmukaisen kokonaisuuden, jossa rangaistavaksi säädettyjen tekojen moitittavuus on suhteutettu rangaistusasteikkojen avulla. Kysymys on näin tietyllä tavalla rikoslain arvioinnista kokonaisuutena.

Espoossa 22.11.2022

Sakari Melander
professori